

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Шматько Н.М.

к.е.н., доцент, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків

Українська економіка перехідного періоду основною метою підприємства визначала виживання в умовах жорсткої конкуренції та політичної нестабільності. На відміну від трансформаційного періоду, ринкова економіка своїм основним завданням вбачає стійкість підприємства в умовах чесної конкурентної боротьби. При цьому стійкість трактується не лише як здатність до виживання, а і необхідність подальшого розвитку. В таких умовах критична нестабільність зовнішнього середовища визначає досягнення основної мети підприємства - його виживання - не лише за рахунок удосконалення ефективної діяльності, а й завдяки підвищенню його стійкості. Крім того, ці питання важливі не лише в кризові перехідні періоди економічного розвитку. Останнім часом питання стійкості вийшло далеко за рамки антикризового управління, при цьому все більше уваги приділяється розгляду стійкості як фактора додаткового зростання успішності підприємства [1]. Сучасні підприємства змушені діяти у вкрай нестабільному середовищі: змінюються вимоги споживачів до якості, доступності, умов купівлі та післяпродажного обслуговування продукції, поведінка конкуруючих підприємств, з'являються нові матеріали, технології, можливості просування та збуту продукції, змінюються загальноекономічні, демографічні, законодавчі умови господарювання тощо. Від здатності підприємства швидко пристосуватися до таких змін, тобто його гнучкості, залежить попит на його продукцію, рівень конкурентоспроможності та ефективності, а отже, і життєздатність підприємства [14].

В сучасних умовах підприємство розвивається не автономно, а в тісному зв'язку з зовнішнім середовищем. На нього весь час впливають зовнішні

фактори, що визначають основні напрямки його економічної діяльності. Оптимальна сукупність всіх факторів і умов має забезпечити ефективне функціонування підприємства і максимальний прибуток.

Для оцінки рівня мінливості середовища ми пропонуємо виконувати наступну послідовність кроків [14]:

1. Збирання ретроспективних даних про зміну основних параметрів діяльності галузей (напрямів промислової діяльності) в Україні; Знаходження коефіцієнту варіації (для даних, які характеризують рівень економічного розвитку галузі) або середнього значення (для даних, які характеризують мінливість розвитку галузі);

2. Стандартизація даних для забезпечення можливості їх коректного порівняння;

3. Проведення кластерного аналізу за видами економічної діяльності;

4. Ранжування кластерів за рівнем мінливості зовнішнього середовища. Дана послідовність етапів є універсальною і має виконуватися всіма підприємствами за офіційними статистичними даними. Етапи, які наведені нижче, специфічні й проводяться за даними кожного окремого підприємства;

5. Вибір виду діяльності, до якого відноситься підприємство;

6. Знаходження індексного значення для показника мінливості зовнішнього середовища відповідно до рангу кластеру, до якого відноситься вид діяльності;

7. Визначення відносної значущості мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища для підприємства експертним методом.

8. Знаходження індексу мінливості для кожного окремого бізнес-процесу і для підприємства в цілому за формулою:

9.

$$I_m = I_{mz} * V_z + I_{mv} * V_v \quad (1)$$

де I_{mz} , I_{mv} – індекси мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства; V_z , V_v – вагомість мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища.

10. Порівняння індексу мінливості й індексу гнучкості для кожного окремого бізнес-процесу і для підприємства в цілому .

Таким чином, до характеристик рівня мінливості зовнішнього середовища окремих галузей нами віднесені:

1. Індеси промислової продукції;
2. Індеси цін виробників промислової продукції;
3. Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств;
4. Кількість промислових підприємств за видами діяльності;
5. Індеси інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності;
6. Середньорічна кількість найманих працівників за видами промислової діяльності;
7. Кількість інноваційно активних промислових підприємств за видами економічної діяльності, % до загальної кількості підприємств

Показники, які характеризують мінливість зовнішнього середовища відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники, які характеризують мінливість зовнішнього середовища

Показники	Показники змінюваності
Індеси промислової продукції	Коефіцієнт варіації
Індеси цін виробників промислової продукції (до попереднього року)	Коефіцієнт варіації
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств	Коефіцієнт варіації
Кількість промислових підприємств за видами діяльності	Коефіцієнт варіації
Індеси інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності	Коефіцієнт варіації
Середньорічна кількість найманих працівників за видами промислової діяльності	Коефіцієнт варіації
Кількість інноваційно активних промислових підприємств за видами економічної діяльності, % до загальної кількості підприємств	Середнє значення

Характерними рисами або факторами конкурентного розвитку підприємства чи організації є: фінансова стабільність і позитивна динаміка у прибутковості, дохідності; наявність замовників, клієнтів чи споживачів продукції або послуг, тобто джерела доходів підприємства; комфортність праці,

компетентність, соціальна захищеність у забезпечені персоналу – тобто фактори, які створюють конкурентні переваги в результативності праці персоналу; позитивний вплив результатів діяльності на суспільну свідомість з точки зору охорони навколишнього середовища і споживання енергетичних ресурсів; позитивна оцінка методів і етики діяльності підприємства суспільством, персоналом і партнерами у бізнесі[2].

Принципового значення набувають не тільки питання освоєння сучасних ринково орієнтованих методів планування, управління, організації й контролю виробничо-господарської й економічної діяльності, але й розробка нових концепцій, підходів, методологій до стратегічного аналізу й управління стійкістю підприємства в умовах ризику й невизначеності.

Кожне підприємство функціонує в фінансовому середовищі, тому обов’язковими умовами є фінансова стабільність підприємства та стійкість, що забезпечується фінансовим менеджментом даного підприємства[3].

Рівень стійкості підприємства визначається різноманітними елементами, які відображають комплексну характеристику підприємства, його економічну ефективність. Стійкий стан промислового підприємства характеризується ритмічним випуском високоякісної продукції і високим попитом на неї, рівномірним ходом виробництва у всіх підрозділах, якісним матеріально-технічним і кадровим забезпеченням, задовільним психологічним кліматом у колективі. Нестійкий стан підприємства – це порушення у виробничих процесах, неритмічний випуск продукції та незадовільний попит на неї, несвоєчасне матеріально-технічне забезпечення, незадовільний психологічний клімат. Для визначення показників стійкості використовують аналіз господарсько-фінансової діяльності, який представляє систему спеціальних знань, пов’язаних з дослідженням тенденцій господарського розвитку, науковим обґрунтуванням планів, управлінських рішень, контролем їхнього виконання, оцінкою досягнутих результатів і розробкою заходів з ефективного використання господарських резервів[4].

Підприємство також існує у виробничому середовищі. Перший аспект виробничого середовища – прагнення виробляти якісну продукцію. Для того, щоб бути успішним необхідно випускати продукцію (роботи, послуги), що користуються попитом у споживача. Другим аспектом є створення гідних умов для продуктивної праці персоналу, що забезпечує конкурентоспроможний рівень якості, визнаний споживачем, максимальну безпеку праці та здоров'я робітників. Соціальне середовище, у якому існує підприємство, висуває до нього свої вимоги. А це вимоги до дотримання трудового законодавства та реалізації соціальних гарантій, благодійності, підтримки суспільних рухів та суспільної активності та етики співпраці з партнерами та ведення чесної боротьби з конкурентами. Незалежно від виду підприємства чи його функціональної приналежності усі його стратегії спрямовані на посилення своїх позицій на ринку, що в кінцевому підсумку означає перевагу над конкурентами. Тому ключовим поняттям будь-якого підприємства як самостійного господарюючого об'єкта є конкурентоздатність. Це поняття різнобічне і поширюється на такі складові діяльності підприємства, як товар та його характеристика: якість та технологія виробництва[5].

На сьогодні в науці існує безліч формалізованих визначень «стійкості», які напряду залежать від сфери використання даного поняття. Термін «стійкість» в економіку був запозичений з математики ще у 1979 році, але досить загальноновживаним став в період трансформації економіки та розвитку ринкових відносин.

Головна проблема в дослідженні стійкості підприємства полягає саме в тому, що вона сприймається як здатність і як стан, тобто простежується дуалізм. Як здатність – може бути стійке економічне становище чи нестійке, як стан – економічна система може мати внутрішній потенціал стійкості. В той же час, сама економічна система (підприємство) при переході від абсолютної нестійкості до абсолютної стійкості не змінюється, змінюється лише її становище відносно зовнішнього середовища або ж змінюється саме зовнішнє середовище.

Таким чином, стійкість – це не просто здатність і не просто стан системи, а здатність, що проявляється в положенні системи, яке залежить від її відношення до ринкового середовища [1].

Перелік визначень поняття «стійкість» є досить різноманітним, але в нашому випадку, ми вважаємо доцільним розглянути дане поняття з точки зору економічної категорії в розрізі певних критеріальних відмінностей.

В. Ячменьова вважає, що стійкість у загальному вигляді зумовлена можливостями внутрішніх енергоматеріальних сил елементів організації, які здатні підтримувати її у межах характерної для неї рівноваги і які відповідно дають можливість організації зберігати структуру і виконувати свої функції стійко та надійно [10, с. 35].

Деякі науковці, зокрема К. Нужний, В. Рошин, В. Сумин ототожнюють стан рівноваги зі стійкістю. Але слід пам'ятати, що термін «стійкість» не є ідентичним йому за змістом, а лише пов'язаний із станом рівноваги.

Останні часом українські вчені дедалі частіше вживають поняття «стабільність» замість терміна «стійкість». Дана ситуація пояснюється тим, що в іноземній літературі використовується переважно єдиний термін «stability» – стійкість, сталість, стабільність.

Стійкість та стабільність як характеристики діяльності підприємства досить близькі поняття. На нашу думку, на відміну від стійкості, що передбачає здатність системи протистояти негативним впливам, стабільність зосереджена на здатності до постійного відтворення. Завдяки своїй стабільності підприємство стає стійким. Стабільність – це стала якісна характеристика, а стійкість передбачає постійні зміни в процесі виробничо-господарської діяльності підприємства.

Пустуєв А.Л. вважає стійкість за можливість відновлювати свою діяльність в умовах мінливого зовнішнього середовища [12, с. 31]. Проте, слід зазначити, що в даному випадку термін «стійкість» більше схиляється до здатності відроджувати, а як відомо така ситуація притаманна підприємствам після кризи ліквідності.

Забезпечення конкурентної стійкості розвитку повинно відповідати не лише умовам динамічної теорії, а й конкретизованим вимогам.

Стійкий розвиток складних систем, яким є промислове підприємство, досягається за допомогою цілого комплексу економічних механізмів. У ході еволюційного розвитку різних типів економічних систем їх стійкість зростає, виробляються складніші й багаторівневі комплекси зворотних зв'язків як результат впливів, що виникають із процесів конкурентної боротьби за ринки збуту продукції в контексті розробки антикризових стратегій стійкого конкурентного розвитку [7, с. 103-104].

У зворотному зв'язку формується стійкість самого підприємства і його стійкий розвиток. При позитивних впливах зворотних зв'язків процес відтворення промислового підприємства посилюється. При негативних впливах зворотних зв'язків процес відтворення може перебувати в стабільному стані або деградувати. Таким чином, стійкий розвиток підприємства – це інтегрована система господарювання, що має специфічний характер, метою якої є забезпечення на довготривалий період потреб суспільства, підтримання економічної ефективності виробництва, підвищення якості життя населення, забезпечення збереження навколишнього середовища [8]

Забезпечення механізму управління підприємством ґрунтується на певних принципах і методах, основні з яких є одночасно притаманні і для механізму стійкого розвитку. При визначенні складу таких принципів необхідно виходити з вимог відповідності їх цілям, зв'язкам, правовому забезпеченню управління (таблиця 1) [6, с. 97].

В органічному зв'язку з цими принципами знаходяться методи як способи дослідження механізму стійкого розвитку, покликані до реалізації принципів управління. Методи механізму стійкого конкурентного розвитку підприємства є сукупністю прийомів цілеспрямованої дії суб'єкта управління на керований об'єкт, що забезпечують координацію їх дій у процесі виконання функцій управління для досягнення мети стійкого розвитку [9, с. 217].

Основні принципи стійкого розвитку підприємства [13, с. 126]

Принцип	Його характеристика
Принцип системності	При формуванні механізму стійкого розвитку підприємства необхідно розглядати об'єкт та суб'єкт управління як єдине ціле. При цьому кожний структурний підрозділ підприємства необхідно розглядати як систему, що також має свої складові елементи.
Принцип цілепокладання	Полягає у визначенні напряму розвитку підприємства в деякій перспективі. Цілепокладання виступає як якісне визначення мети і тому потребує конкретизації, для того щоб була можливість передати установки мети функціональним елементам системи.
Принцип компетентності	Цей принцип означає, що формування механізму стійкого розвитку повинне охоплювати всі сфери діяльності керованого об'єкта, тобто воно повинне реалізовувати всі функції управління і всі стадії життєвого циклу виготовлення та експлуатації продукції, що випускається керованим об'єктом.
Принцип ієрархічності	Означає, що організаційна структура у формованому механізмі має бути багаторівневою з делегуванням певних повноважень прийняття управлінських рішень відповідним структурним підрозділам формованої організаційної структури управління.
Принцип зворотного зв'язку	Цей принцип означає, що необхідна організація постійного і своєчасного надходження інформації в систему керування про стан керованого об'єкта.

Механізм управління стійкого конкурентного розвитку підприємства повинен включати наступні елементи:

1. Оцінка процесів, що тривають на підприємстві, з погляду його конкурентного розвитку.

2. Вибір стратегічного напрямку конкурентного розвитку підприємства.

3. Визначення додаткових тактичних пріоритетів конкурентного розвитку.

4. Оцінка стратегічного й тактичного напрямків розвитку з позиції його конкурентоспроможності.

Взаємопов'язаність і ефективність реалізації зазначених етапів дозволяє сформулювати комплексне уявлення про механізм забезпечення стійкого конкурентного розвитку підприємства (рис. 1).

В умовах динамічного ринкового середовища підприємствам досить важко втримати необхідний рівень розвитку, цьому сприяють жорстка конкуренція та негативний вплив зовнішніх факторів. Саме за таких обставин будь-який суб'єкт господарювання першочерговим завданням визначає досягнення стійкості, точніше - стратегічної стійкості.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що на забезпечення стійкого конкурентного розвитку підприємства впливає безліч факторів.

Проте, для ефективного функціонування важливим є не тільки характер факторів, але й ефективний механізм, що забезпечує стійкий конкурентний розвиток підприємства. Можливість оцінювання стійкого конкурентного розвитку підприємства дозволяє управляти її рівнем, ефективно і адекватно ринковій ситуації використовувати свій потенціал і добиватися сприятливого результату.

Рис 1. Елементи механізму забезпечення стійкого конкурентного розвитку підприємства [6, адаптовано]

Література

1. Маслак О.І., Мовчан І.В. Економічна сутність категорії "Стратегічна стійкість підприємства" / О. І. Маслак, І. В. Мовчан // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". - м. Кременчук. - № 5, 2013
2. Богацька Н.М., Кохан А.В., Майданюк Я.Л. Умови розвитку підприємства в сучасному ринковому середовищі / Н.М. Богацька, А.В. Кохан, Я.Л. Майданюк // Економічні науки /

- №10. Економіка підприємства Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. - м. Вінниця. - с. 24-29
3. Ситніченко В., Кисельова Г. Сучасні системи менеджменту – основа сталого розвитку підприємства // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2004. - №3. – с.59-61
4. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства // Економіка підприємств. – 2006. – №9. – с.169-173
5. Науменко П.І. Розвиток підприємства у ринковому конкурентному середовищі // Фондовый рынок. – 2006. - №40. – с.26-28
6. Колесніков А.П. Засади механізму забезпечення стійкого розвитку підприємств / А.П. Колесніков // Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". - Тернопільський національний економічний університет 3'2013[41], с. 97-100
7. Перерва П.Г. Антикризисні інструменти сталого розвитку підприємства: інноваційна, інвестиційна та маркетингова політика / П.Г. Перерва, А.В. Косенко, О.П. Косенко // Вісник національного технічного університету «ХПІ». – 2012. – № 25. – С. 100-106
8. Макуха Л.С. Стійкий розвиток підприємств: сучасний стан проблеми [Електронний ресурс] / Л.С. Макуха // Управління проектами, системний аналіз і логістика. – 2008. – № 5. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Upsal/2008_5/index.htm
9. Стадник В.В. Менеджмент : підручник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К. : Академвидав, 2010. – 472 с.
10. Ячменьова В.М. Стійкість діяльності промислових підприємств [монографія] / В.М. Ячменьова // . – Сімферополь: – АРИАЛ. 2010. – 470 с.
11. Лекарев С.В. Бизнес и безопасность. А+Я: толковый терминологический словарь / С.В. Лекарев, В.А. Порк; [под ред. А.И. Гурова, Б.С. Тетерина]. – М.: ЦКСИиМ. - 1995. – 336 с.
12. Пустуев А.Л. Экономический механизм устойчивости в системе управления АПК / А.Л. Пустуев, Ф.А. Степанов // Аграрный вестник Урала. – 2008. - № 12.- С. 31-32.
13. Васюк Н.В. Формування механізму стійкого розвитку машинобудівних підприємств / Н.В. Васюк // Інноваційна економіка. – 2012. – № 10. – С. 125-128
14. Лепейко, Т. І., Н. М. Шматько. Теоретико-методичні засади управління підприємством: забезпечення гнучкості: монографія / Т.І. Лепейко, Н.М. Шматько.- Харків : УПА. - 2012. - 221 с.